

Γεωργία Ιωαννίδου - Μπιτσιάδου

**Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΣΕΡΒΙΑ
ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΕΞΑΜΗΝΟ ΤΟΥ 1915**

Ο αυστροσερβικός πόλεμος του 1914 και η επέκτασή του σε σύρραξη ευρωπαϊκών διαστάσεων συγκλονίζουν βαθειά τη βαλκανική περιοχή. Κατά τη διάρκεια του 1914-1915 η Σερβία είναι υποχρεωμένη να διατηρεί έναν ένοπλο αγώνα εναντίον μιας εξωβαλκανικής δυνάμεως, της Αυστροουγγαρίας, και συγχρόνως έναν αληθινά διπλωματικό πόλεμο κατά των συμμάχων κρατών. Παρόλο που οι κυβερνήσεις των κρατών της Τριπλής Συνεννοήσεως προσπαθούν να πείσουν την ελληνική Κυβέρνηση να συμμετέχει στο πλευρό της Σερβίας, η σύμμαχος Ελλάδα παραμένει εκτός της αυστροσερβικής συγκρούσεως γιατί επικαλείται τη Συνθήκη Ειρήνης του Βουκουρεστίου, η οποία ως βαλκανική δεν την υποχρεώνει να μετέχει σε σύγκρουση με εξωβαλκανική δύναμη¹.

Οι διαπραγματεύσεις της Κυβερνήσεως του Δημητρίου Γούναρη με τις Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννοήσεως, από τον Μάρτιο μέχρι τον Ιούνιο του 1915, δεν έφτασαν σε αποτέλεσμα εξόδου εκ της ουδετερότητας, γιατί η Ελλάδα προέβαλε το επιχείρημα του βουλγαρικού κινδύνου. Με σειρά εγγράφων και προφορικών ανακοινώσεων ο βασιλεύς Κωνσταντίνος και η Κυβέρνηση του Δημητρίου Γούναρη επαναλάμβαναν «δεν κινούμεθα εξ αιτίας της υπόπτου στάσεως της Βουλγαρίας». Η Ελλάδα προσφέρει πολύτιμη υπηρεσία στη συμμαχική υπόθεση και εμποδίζει τη Βουλγαρία να προσβάλει τη Σερβία².

Με την ανατολή του νέου έτους 1915, στο σερβικό μέτωπο επικρατεί ηρεμία και το ηθικό του σερβικού στρατού είναι ανυψωμένο, μετά την αποτυχία της αυστροουγγρικής απόπειρας εισβολής. Τις άριστες εντυπώσεις του για το σερβικό στρατό αποκομίζει ο τέως στρατιωτικός αντιπρόσωπος του Τσάρου –*παρά τω προσώπω του Αυτοκράτορος Γουλιέλμου*– στρατηγός Τατίσεφ, κατά τη δεκαπενθήμερη παραμονή του στη Σερβία, σε μια έκτακτη αποστολή,

1. Α. F. Frangoulis, *La Grèce et la crise mondiale*, Παρίσι 1926, τ. 1, σ. 171-179· πρβλ. Δημήτριος Τζώρτζεβιτς, *Ιστορία της Σερβίας, 1800-1918*, μετάφρασις Νικολάου Παπαρόδου (*A History of Serbia, 1800-1918*), Θεσσαλονίκη, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, αρ. 116, (ΙΜΧΑ), 1970.

2. Γεώργιος Βεντήρης, *Η Ελλάς του 1910-1920*, Αθήνα 1931, τ. 1, σ. 347.

ως αντιπρόσωπος του Τσάρου, για να επιδώσει τα απονεμηθέντα από τον Τσάρο ανώτερα παράσημα στη σερβική βασιλική οικογένεια και σε άλλους αξιωματούχους. Κατά την τελετή της επιδόσεως των παρασήμων, ο μεν εκπρόσωπος του Τσάρου εξήρε ιδιαίτερα τους δεσμούς που υπάρχουν ανάμεσα στη Ρωσία και τη Σερβία, την ανδρεία του σερβικού στρατού και τον προσωπικό ηρωισμό του Βασιλέως Πέτρου, ο δε Διάδοχος πρίγκιπας Αλέξανδρος υπαινίχθηκε το ένδοξο μέλλον του σλαβισμού³. Εξάλλου σε σχετικό σημείωμα του Έλληνα Πρεσβευτή στη Νύσσα Ιωάννη Αλεξανδρόπουλου, τονίζονται ιδιαίτερα οι μεγάλες υπηρεσίες που έμμεσα προσέφερε στις επιχειρήσεις των συμμάχων στρατών κατά του κοινού εχθρού ο νικηφόρος σερβικός στρατός και ο λαός της Σερβίας⁴.

Εξάλλου, και ο Έλληνας Πρεσβευτής στο Βουκουρέστι Δημήτριος Ψύχας αναφέρει ότι ο στρατηγός Τατίσεφ, επανερχόμενος από τη Σερβία, του εδήλωσε ότι μετά τις τελευταίες πολεμικές επιτυχίες του σερβικού στρατού πιστεύει ότι όλοι οι στρατευμένοι, αξιωματικοί και στρατιώτες, είναι πεπεισμένοι ότι θα νικήσουν χωρίς μεγάλες δυσχέρειες κάθε εχθρό που θα εισβάλει στη χώρα τους, ακόμη και αν υπερτερεί αριθμητικώς, γιατί θα συναντήσει την άμεση αντίσταση του σερβικού στρατού⁵.

Στο εσωτερικό της χώρας όμως η πολιτική κατάσταση αρχίζει να γίνεται επικίνδυνη. Την περίοδο αυτή η χώρα μαστίζεται από επιδημικές ασθένειες και αποθνήσκουν περισσότεροι από 100.000 στρατευμένοι νέοι και μεγάλος αριθμός άμαχου πληθυσμού⁶. Οι επίσημοι πολιτικοί και στρατιωτικοί κύκλοι ανησυχούν από τη μεγάλη εθνική κρίση που προέκυψε, μετά την υπογραφή της συνθήκης συμμαχίας ανάμεσα στην Ιταλία και τις Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννοήσεως, στις 13/26 Απριλίου 1915 στο Λονδίνο, και τη λύση του ζητήματος της Αδριατικής. Όπως είναι γνωστό, η Ιταλία με την απόφασή της να συμπλεύσει με τις Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννοήσεως αποσπούσε ως αντάλλαγμα και με τις ευλογίες των συμμαχικών Κυβερνήσεων, νοτιοσλαβικές περιοχές της Αδριατικής, σε βάρος των συμφερόντων της Σερβίας και της σερβικής ιδέας. Η λύση του ζητήματος προκαλεί έντονη συγκίνηση και ανησυχία στη σερβική δημόσια γνώμη που ελπίζει στην ένωση των λαών της σερ-

3. Ιστορικό Αρχείο του Ελληνικού Υπουργείου των Εξωτερικών (εφεξής Α. Υ. Ε.). Ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Νύσσα Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, έκθεση αριθ. 1800, Νύσσα 31 Δεκεμβρίου 1914.

4. Ο.π. συνημμένο.

5. Ο Έλληνας Πρεσβευτής στο Βουκουρέστι Δημήτριος Ψύχας προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., έκθεση αριθ. 74, Βουκουρέστι 14 Ιανουαρίου 1915.

6. Ο Έλληνας Πρόξενος στο Μοναστήρι Ι. Ιωσήφ προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., έκθεση αριθ. 116, Μοναστήρι 17 Φεβρουαρίου 1915· πρβλ. Δημήτριος Τζώρτζεβιτς, *Ιστορία της Σερβίας*, σ. 400.

βικής φυλής⁷.

Σύσσωμος ο σερβικός τύπος υποστηρίζει ότι τίποτε δεν ανακοινώθηκε στο λαό για τις ενέργειες των Μεγάλων Δυνάμεων και κυρίως ότι ούτε ακόμη ερωτήθηκε η σερβική Κυβέρνηση για τις εδαφικές παραχωρήσεις προς την Ιταλία που έγιναν σε βάρος της Σερβίας. Είναι βέβαιο ότι οι Συμμαχικές Δυνάμεις παραμέρισαν τα σερβικά ιδεώδη και συμφέροντα, ενώ ακόμη και ο αντιπολιτευόμενος τύπος στρέφεται κατά των Δυνάμεων της Τριπλής Συνεννόησης και υποστηρίζει ότι το ζήτημα των αδικιών της Αδριατικής θα γίνει αιτία νέων φοβερών συγκρούσεων και αιματοχυσιών στο μέλλον⁸. Για τη διατήρηση της ευρωπαϊκής ειρήνης ο τύπος επικαλείται την επέμβαση του Αυτοκράτορα της Ρωσίας. Χαρακτηριστικό είναι το άρθρο της σερβικής εφημερίδας *Novosti*, της 17ης Απριλίου 1915, στο οποίο μεταξύ άλλων τονίζεται ότι «...Για να διασφαλιστεί η ευρωπαϊκή ειρήνη, η διαμεσολάβηση του Τσάρου της Ρωσίας είναι αδιαμφισβήτητη, γιατί σε καμιά περίπτωση μερικά εκατομμύρια των Σέρβων, των Κροατών και των Σλοβένων, τα οποία μέχρι σήμερα εξαρτώνται οικονομικά από την Αυστρία, δεν θα γίνουν υποτελείς στην Ιταλία. Οι Συμμαχικές Δυνάμεις σφάλλουν αν νομίζουν ότι με την αντικατάσταση της Ιταλίας στη θέση της Αυστρίας στη Βαλκανική Χερσόνησο, την εγκατάστασή της στην Αυλώνα, αλλά και με την προσάρτηση της Δαλματίας μεταβάλλεται η κατάσταση»⁹.

Με το ίδιο πνεύμα γράφει και με την ίδια πικρία εκφράζεται και ολόκληρος ο αντιπολιτευόμενος σερβικός τύπος. Εξάλλου, με τα γραφόμενα στον τύπο συμπίπτουν και οι δηλώσεις του βοηθού Υπουργού των Εξωτερικών της Σερβίας Ι. Γιοβάνοβιτς προς τον Έλληνα πρεσβευτή Ιωάννη Αλεξανδρόπουλο στη Νύσσα, ο οποίος μεταξύ άλλων υποστηρίζει ότι η συμφωνία ανάμεσα στην Ιταλία και τις Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννόησης είναι γεγονός, αλλά όμως επιμένει να ισχυρίζεται ότι η σερβική Κυβέρνηση δεν κατανοεί τις

7. Ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Νύσσα Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., έκθεση αριθ. 601, Νύσσα 16 Απριλίου 1915: «ἐν συλλαλητηρίῳ ὡμίλησεν εἰς Σλοβίνος, εἰς βουλευτὴς Σέρβος καὶ ὁ γνωστὸς Κροάτης Σούπιλο, ὁστις ἀνέδειξε τὸ δμαίμον καὶ ὁμόγλωσσον Σέρβων, Κροατῶν καὶ Σλοβίνων καυτηριάσας Ἰταλίαν ἀξιώσασαν διευθύνῃ ἐθνικὴν πολιτικὴν Νοτίων Σλαύων καὶ δηλώσας ὅτι μόνῃ ἐπιθυμία αὐτῶν εἶναι ὅπως αἱ πυκναὶ ὁμάδες Σλαύων ἀποτελέσωσι μέγα συμπαγὲς Κράτος. Ἐἶτα ἀνεγνώσθη ψήφισμα δι' οὗ παρακαλοῦνται Δυνάμεις νὰ μὴ ἐπιτρέψωσι διάσπασιν Νοτιοσλαβικῶν χωρῶν, νὰ ἐνισχύσωσι Σερβίαν εἰς ἀπελευθερωτικὸν καὶ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον αὐτῆς χάριν εἰρήνης Εὐρώπης καὶ πρὸς ἀποφυγὴν νέων ἀγῶνων· εἰς τὸ μέλλον δὲ μὴ διαπραχθῆ ἀδίκημα» (Archives de Ministère des Affaires Etrangères Helléniques, 1915/A/5, Nische le 25 avril 1915, télégramme no 662).

8. Ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Νύσσα Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., τηλεγραφήματα αριθ. 619, 620, Νύσσα 18 Απριλίου 1915· πρβλ. *Istorija Jugoslavij* (Ιστορία της Γιουγκοσλαβίας), Μόσχα 1963, τ. 1, τεύχος 1-2, σ. 666.

9. Ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Νύσσα Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., έκθεση αριθ. 663, Νύσσα 22 Απριλίου 1915.

συνθήκες που προέκυψαν. Με το ίδιο πνεύμα μιλάει επίσης και ο διάδοχος του σερβικού θρόνου στον Έλληνα στρατιωτικό ακόλουθο¹⁰. Το σύνολο των μελών της Βουλής θεωρεί ότι προδόθηκαν από τις Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννοήσεως τα βασικά ενδιαφέροντα των Σέρβων και ζητεί από τον Πρωθυπουργό Ιωάννη Πάσιτς να μεταβεί στην Πετρούπολη. Όμως ο Πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου αμφιταλαντεύεται και δεν ξέρει ποια γραμμή να ακολουθήσει. Από το ένα μέρος πιστεύει ότι ολόκληρος ο σερβικός λαός θίγεται από τις εθνικές διεκδικήσεις και από το άλλο δεν μπορεί να εναντιωθεί στις Συμμαχικές Δυνάμεις. Γιαυτό κυκλοφορεί έντονα η διάδοση για λανθάνουσα υπουργική κρίση και ενδεχόμενη παραίτηση της Οικουμενικής Κυβερνήσεως. Όμως η πλειοψηφία της Βουλής, εκτός από τους 18 εθνικιστές, πιστεύει ότι ενδεχόμενη παραίτηση της Κυβερνήσεως δεν θα επιφέρει καμιά ουσιαστική αλλαγή. Την ίδια γνώμη εκφράζει και ο βοηθός Υπουργός στον Έλληνα Πρεσβευτή. Για να αποσοβηθεί η κρίση, ο διάδοχος αντιβασιλεύς συγκαλεί αλληπάλληλα Υπουργικά Συμβούλια, ενώ ο Πρωθυπουργός προβαίνει σε διάβημα προς τις Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννοήσεως, στο οποίο τονίζει ότι «αφού καταπατείται η αρχή των εθνοτήτων, μολονότι εμείς απωθήσαμε τον εχθρό, γιατί να εξακολουθήσουμε τον πόλεμο;». Την απελπιστική θέση και τη σοβαρή σύγχυση του Σέρβου Πρωθυπουργού Ιωάννη Πάσιτς και της Κυβερνήσεώς του αλλά και του Βασιλέως της Σερβίας, για το ποια τακτική θα ακολουθήσουν, εκφράζει με σαφήνεια ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Νύσα Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος με ένα αυστηρά εμπιστευτικό τηλεγράφημα προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών¹¹.

Είναι όμως γνωστόν ότι η εγκατάλειψη της Σερβίας από τη Ρωσία προσδιορίστηκε από τις διαθέσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας να της παραχωρήσουν την Κωνσταντινούπολη. Γιαυτό η Ρωσία, προ του αδιεξόδου, υποχρεώθηκε να υπογράψει τη Συνθήκη του Λονδίνου και να εξαγοράσει τη συμμαχία της Ιταλίας. Με τη σειρά της ανέχθηκε τις επιπλήξεις από τη σερβική Κυβέρνηση και από τους Γιουγκοσλάβους πολιτικούς μετανάστες¹². Παράλληλα όμως με τη σύσσωμη κατακραυγή του τύπου, τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στο εξωτερικό, πραγματοποιούνται πολυάριθμα συλλαλητήρια διαμαρτυρίας του σερβικού λαού κατά των Δυνάμεων της Τριπλής Συμμαχίας

10. Ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Νύσα Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., τηλεγράφημα αριθ. 636, Νύσα 21 Απριλίου 1915.

11. Ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Νύσα Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., τηλεγράφημα αριθ. 655, Νύσα 24 Απριλίου 1915· ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Νύσα Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος, τηλεγράφημα αριθ. 664, Νύσα 25 Απριλίου 1915.

12. Nikola Popovic, *Odnosi Srbije i Rusije u prvom svetskom ratu* (= Οι σχέσεις της Σερβίας και της Ρωσίας τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο), Βελιγράδι 1977, σ. 488-489.

και ιδιαίτερα κατά της Ρωσίας, που θεωρεί υπεύθυνους για τη μεγάλη εθνική συμφορά¹³.

Συγχρόνως, ο Σέρβος Πρεσβευτής στην Πετρούπολη καυτηριάζει την πολιτική της Τριπλής Συνεννοήσεως σχετικά με τη Σερβία, όχι μόνο στον Υπουργό των Εξωτερικών της Ρωσίας Σαζόνωφ αλλά και στον Υφυπουργό, στο Διευθυντή των Βαλκανικών Υποθέσεων, αλλά και στους διπλωμάτες που συγκεντρώθηκαν στην Πετρούπολη για το επίμαχο αυτό θέμα. Σχετικά με το ζήτημα αυτό είναι πολύ χαρακτηριστική η διπλωματική συμπεριφορά ολόκληρης της ρωσικής πολιτικής ηγεσίας, η οποία θυσιάζει ακόμη και τα σλαβικά συμφέροντά της, για να στηρίξει τους στόχους των Δυνάμεων της Τριπλής Συνεννοήσεως. «Πρέπει να τελειώσει ο πόλεμος όσο νωρίτερα γίνεται, και να υποστούμε τις όποιες ζημιές, γιατί η αποκατάσταση των εθνών δεν κατορθώνεται μ' έναν αγώνα αλλά σιγά-σιγά και με συνεχείς προσπάθειες και με μικρές κατακτήσεις. Για αυτό η Σερβία πρέπει να είναι καλά προπαρασκευασμένη για μελλοντικούς πολέμους. Προβλέπω στο εγγύς μέλλον νέα ένταση στρατιωτικών εξοπλισμών και πλήρη στρατοκρατορία», τονίζει ο Σαζόνωφ¹⁴. Στο αίτημα του Σέρβου Πρεσβευτή στη Ρώμη προς το Ρώσο ομόλογό του να μεσολαβήσει στην ιταλική Κυβέρνηση για να μειώσει τις απαιτήσεις της στην Αδριατική, ο Ρώσος Πρεσβευτής απαντά ότι οι Συμμαχικές Δυνάμεις έχουν ανάγκη από την Ιταλία, για να καταφέρει κέρδιο πλήγμα στις γερμανικές Δυνάμεις, γιατί τόσο η Ρωσία όσο και οι άλλες δύο Συμμαχικές Δυνάμεις δαπανούν η κάθε μια περισσότερα από 20 εκατομμύρια ρούβλια για τις πολεμικές δαπάνες και έχουν ανάγκη να τελειώσει ο πόλεμος το ταχύτερο δυνατό. Μόνο με τη στενότερη σύμπραξη της Ιταλίας και του σλαβισμού θα αποκλείσουν τη Γερμανία από την Αδριατική, γι'αυτό πρέπει να θυσιαστεί η Δαλματία και βραδύτερον έχει ο Θεός. Προέχει η ανάγκη της στιγμής και σ' αυτή πρέπει να υποταχθούμε, υποστηρίζει ο Σαζόνωφ¹⁵.

Εξάλλου, την αυθαίρετη πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων καυτηριάζει έντονα και ο Ίων Δραγούμης, ο Έλληνας Πρεσβευτής στην Πετρούπολη, που παραβρέθηκε στις διπλωματικές συναντήσεις για το επίμαχο θέμα. Σε εμπιστευτική του αναφορά προς το Ελληνικό Υπουργείο των Εξωτερικών, ο Ίων Δραγούμης δεν παρέλειψε να υπογραμμίσει τη φανερή ή λανθάνουσα αντίθεση συμφερόντων ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Ιταλία και να υποστηρίξει ότι οι Δυνάμεις της Τριπλής Συνεννοήσεως δεν μπορούν ανεξέλεγκτα να διαχειρίζονται

13. Ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Νύσσα Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., τηλεγράφημα αριθ. 636, Νύσα 21 Απριλίου 1915.

14. Ο Έλληνας Πρεσβευτής στην Πετρούπολη Ίων Δραγούμης προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., έκθεση αριθ. 899, Πετρούπολις 17 Απριλίου 1915.

15. Ο.π.

τα εθνικά ζητήματα άλλων χωρών. Δηλαδή, να διαθέτουν ελληνικές περιοχές, όπως άλλοτε στην Ήπειρο, και τώρα τα Νησιά και τη Μ. Ασία, ή σε γειτονικές χώρες, όπως η Αλβανία, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη και τις ελληνικές θέσεις. Ως προς τα θέματα αυτά ο Ίων Δραγούμης αξίωσε να παραμείνουν σεβαστά τα δικαιώματα της Ελλάδος πάνω σε ανέκαθεν ελληνικές περιοχές, γιατί σε αντίθετη περίπτωση διακυβεύεται η μελλοντική ειρήνη. Η Ελλάδα δεν επεδίωξε ποτέ ιμπεριαλιστική πολιτική, αλλά αξιοί να παραμείνουν σεβαστά τα δικαιώματά της πάνω στις ελληνικές χώρες, γιατί σε ενάντια περίπτωση θα διαταράσσεται η ειρήνη στο μέλλον, εάν αναγνωρισθούν ιταλικά δικαιώματα επ' αυτών¹⁶.

Μετά το σφοδρό δημοσιογραφικό θόρυβο και τη συγκρότηση συλλαλητηρίων διαμαρτυρίας, παρατηρείται μεταστροφή στον εγχώριο τύπο και ηρεμία επικρατεί στη σερβική κοινωνία. Από τις αρχές Μαΐου 1915 αρχίζει να υποχωρεί η εσωτερική κρίση και το γενικό ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην ταχύτερη δυνατή λήξη του πολέμου καθώς και στη διεξαγωγή των εχθροπραξιών ανάμεσα στην Ιταλία και την Αυστρία. Η κυβερνητική κρίση αποσοβείται γιατί ο σερβικός λαός αρχίζει να παραμερίζει τη μεγαλοϊδεατική προοπτική του, την οποία, ως γνωστόν, είχε διακηρύξει στη Νύσσα ο Ιωάννης Πάσιτς το Δεκέμβριο του 1914, με την ένωση όλων των Νοτιοσλαβικών λαών και εστιάζει το ενδιαφέρον του στην πορεία της εξέλιξως του πανευρωπαϊκού πολέμου. Χωρίς αμφιβολία, αναφέρει ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Νύσσα προς τον Γεώργιο Χρ. Ζωγράφο, Υπουργό των Εξωτερικών, η μεταβολή που σημειώνεται σε τόσο σύντομο διάστημα οφείλεται στην επιτήδεια πολιτική της Κυβέρνησεως του Ιωάννη Πάσιτς, ο οποίος διείδε το αναπόφευκτο της ρωσικής συγκαταθέσεως στην αγγλογαλλοϊταλική συμφωνία, κυρίως μετά τις στρατιωτικές αποτυχίες της Ρωσίας στα Καρπάθια¹⁷. Συγχρόνως ο Ιωάννης Πάσιτς, για να περιορίσει εν μέρει τις υπερβολικές ιταλικές απαιτήσεις, όπως αναφέρει ο Έλληνας διπλωμάτης, δίδει τα απαιτούμενα όπλα στη ρωσική διπλωματία με τη δημιουργία εσωτερικής κρίσεως. Παράλληλα, με τη βοήθεια του εγχωρίου τύπου, αρχικά, και στη συνέχεια με τη συμπαράσταση των ρωσικών κυβερνητικών εφημερίδων, φρόντισε να εναποθέσει το ζήτημα στα χέρια της κραταιάς ρωσικής Μοναρχίας, προς την οποία η πίστη και η πεποίθηση του σερβικού λαού είναι ακλόνητη. Στη μεταστροφή της κοινής γνώμης βοήθησε πολύ και ο Ρώσος Πρεσβευτής στη Σερβία, πρίγκιπας Τρουμπέτσκοϊ, ιδιαίτερα μετά το ταξίδι του στην Πετρούπολη¹⁸.

16. Ο Έλληνας Πρεσβευτής στην Πετρούπολη Ίων Δραγούμης προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., έκθεση αριθ. 970, Πετρούπολις 24 Απριλίου 1915· πρβλ. Γεώργιος Βεντήρης, *Η Ελλάς του 1910-1920*, τ. 1, σ. 275.

17. Ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Νίσα Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., έκθεση αριθ. 811, Νύσσα 16 Μαΐου 1915.

18. Ο.π.

Όμως για τον ολοκληρωτικό εφησυχασμό της σερβικής δημόσιας γνώμης και των πολιτικών κύκλων, η Κυβέρνηση του Ιωάννη Πάσιτς, ίσως ύστερα από εισήγηση των Δυνάμεων της Τριπλής Συνεννοήσεως, πετυχαίνει απ' ενός μεν η ιταλική Κυβέρνηση να προβεί σε δηλώσεις προς τη σερβική Κυβέρνηση, ότι θα υπερασπισθεί τα σερβικά συμφέροντα, απ' ετέρου δε να δηλώσει ο Υπουργός των Εξωτερικών της Ρωσίας, προς τους αντιπροσώπους του Τύπου, ότι οι ιταλοσερβικές σχέσεις είναι φιλικές και ότι η προς τη Σερβία υποχρέωση δεν θα εκπληρωθεί εάν δεν της δοθεί έξοδος στην Αδριατική και πολλά άλλα σημαντικά οφέλη¹⁹.

Ακόμη, αναφέρει ο Έλληνας Πρόξενος στη Νύσσα, για να ικανοποιηθεί επαρκώς η φιλοτιμία του σερβικού λαού από την υποχωρητική στάση της Ρωσίας απέναντι στην Ιταλία και σε αντάλλαγμα για τις απώλειές της στην Αδριατική, ο Πρωθυπουργός Ιωάννης Πάσιτς δέχεται διαβεβαιώσεις από τη ρωσική Κυβέρνηση ότι η ρωσική διπλωματία υποστηρίζει σθεναρά τα σερβικά συμφέροντα απέναντι στη Ρουμανία· στο ζήτημα αυτό η Ρωσία παρουσιάζεται σχεδόν ανέκδοτη και υποστηρίζει την παραχώρηση ολόκληρης της περιοχής του Βανάτου στη Σερβία²⁰.

Εξάλλου, μια έμμεση εκδήλωση του ενδιαφέροντος της Ιταλίας προς τη Σερβία μπορεί να θεωρηθεί και η συνημμένη διακοίνωση της κηρύξεως του πολέμου κατά της Αυστρίας που απηύθυνε στη σερβική Κυβέρνηση ο Ιταλός Πρεσβευτής. Επίσης ως χειρονομία καλής θέλησεως μπορεί να θεωρηθεί η εμφάνιση διασταυρωμένων των ιταλικών και σερβικών σημαίων προς τους Ιταλούς διαδηλωτές, από τον εξώστη της σερβικής Πρεσβείας στη Ρώμη από τον ίδιο το Σέρβο Πρεσβευτή Ρίσιτις. Είναι βέβαιο ότι το γεγονός αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως μια εμφανής απόδειξη της μεταστροφής της αρχικής στάσεως της Σερβίας και ως αποδοχή της παρούσας καταστάσεως. Εξάλλου και ο τοπικός σερβικός τύπος υποδέχεται με ευμένεια την είδηση της κηρύξεως του πολέμου της Ιταλίας κατά της Αυστρίας και την έναρξη των εχθροπραξιών, ενώ μεταξύ των Αρχηγών των δύο κρατών ανταλλάσσονται τηλεγραφήματα με την ευκαιρία του ιστορικού γεγονότος²¹.

Παράλληλα όμως με την υποχώρηση της εσωτερικής κρίσεως, στις αρχές Μαΐου πραγματοποιείται η από πολύ καιρό προπαρασκευαζόμενη εισβολή σερβικών στρατευμάτων στην Αλβανία. Ήδη από τις αρχές Μαρτίου του

19. Ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Νύσσα Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., έκθεση αριθ. 811, Νύσσα 16 Μαΐου 1915.

20. Ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Νύσσα Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., τηλεγράφημα αριθ. 759, Νύσσα 11 Μαΐου 1915.

21. Ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Νύσσα Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., τηλεγράφημα αριθ. 759, Νύσσα 11 Μαΐου 1915.

1915 ο Έλληνας Πρόξενος στο Μοναστήρι Ιωσήφ αναφέρει ότι στο νοτιοδυτικό τμήμα της Σερβίας αρχίζουν να γίνονται στρατιωτικές προπαρασκευές για εισβολή σε αλβανικό έδαφος²². Στις αρχές Μαΐου του 1915, ο Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος από τη Νίσα αναφέρει στην Αθήνα, ότι στο νοτιοδυτικό τμήμα της Σερβίας, προς την αλβανική μεθόριο, παρατηρούνται έντονες στρατιωτικές προετοιμασίες για άμεση εισβολή στο αλβανικό έδαφος. Παρόλο που σχεδόν αμέσως η σερβική Κυβέρνηση, διά του βοηθού Υπουργού της, σπεύδει να δηλώσει στον Έλληνα Πρεσβευτή στη Νύσσα ότι οι συγκεντρώσεις σερβικών στρατευμάτων και εφοδίων στην αλβανική μεθόριο δεν προορίζονται για εισβολή σε αλβανικό έδαφος, στα μέσα Μαΐου πραγματοποιείται η προέλαση του σερβικού στρατού στην Αλβανία. Είναι φανερό λοιπόν ότι τόσο η συμπλοκή που έγινε, τον παρελθόντα Φεβρουάριο στα αλβανικά σύνορα όσο και η δολοφονία του Διοικητού του Πόγραδετς Εδέμ Βέη, που ήταν φίλος και όργανο των Σέρβων και προσχώρησε στις φάλαγγες των αντιθέτων, μπορούν να θεωρηθούν ως αφορμές για να δικαιολογηθεί η εισβολή. Όμως η ανώμαλη πολιτική κατάσταση στο εσωτερικό της Σερβίας καθώς και οι ελλειπείς προετοιμασίες μεταθέτουν τον χρόνο της πραγματοποίησης της εισβολής²³.

Η προέλαση άρχισε στις 15 Μαΐου 1915. Αφορμή στάθηκε η εισβολή σερβικού ανταρτικού σώματος στο αλβανικό έδαφος, στη θέση Καφασάν. Στην αντεπίθεση των Αλβανών φονεύονται τρεις αντάρτες. Έτσι, ο φόνος των τριών Σέρβων γίνεται αφορμή να προελάσει ο σερβικός στρατός προς το αλβανικό έδαφος και να καταλάβει αρχικά το Πόγραδετς και ολόκληρο τον Καζά Σταρόβου, στον οποίο διοικητικά ανήκουν και μερικά χωριά της περιφέρειας Κορυτσάς. Στη συνέχεια προελαύνει νικηφόρα ο σερβικός στρατός προς τις Κιούκες και το Ελμπασάν. Στην περιοχή αυτή και συγκεκριμένα στη θέση «Γέφυρα Χατζή-Μπεκιάρ», όπου υπάρχει δύσβατη δίοδος, διεξάγεται μεγάλη μάχη, κατά την οποία σημειώνονται μεγάλες απώλειες και από τις δύο πλευρές²⁴.

Παρά τις σημαντικές απώλειες, ο σερβικός στρατός εισέρχεται στις 22 Μαΐου 1915 στο Ελμπασάν. Αξίζει να σημειώσουμε ότι ο σερβικός στρατός κατοχής αποτελούνταν από δύο Σώματα. Κάθε Σώμα αριθμούσε 10.000 άνδρες, από τους οποίους οι περισσότεροι κατάγονταν από τις Νέες χώρες και

22. Ο Έλληνας Πρόξενος στο Μοναστήρι Ι. Ιωσήφ προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., έκθεση αριθ. 157, Μοναστήρι 9 Μαρτίου 1915.

23. Ο Έλληνας Πρόξενος στο Μοναστήρι Ι. Ιωσήφ προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., έκθεση αριθ. 217, Μοναστήρι 2 Φεβρουαρίου 1915.

24. Ο Έλληνας Πρόξενος στο Μοναστήρι Ι. Ιωσήφ προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., έκθεση αριθ. 301, Μοναστήρι 26 Μαΐου 1915.

ελάχιστοι από την Παλαιά Σερβία. Το επιθετικό Σώμα που είχε δραστηριότητες στην περιοχή της Αχρίδας έφερε την επωνυμία «Στρατιωτικόν Σώμα Αχρίδος» και διοικείτο από τον ειδικά ανακληθέντα απόστρατο συνταγματάρχη Πέτρο Μίσιτς. Πρόκειται γι' αυτόν που δολοφόνησε τη βασίλισσα Δράγαν και ο οποίος έκτοτε βρισκόταν έξω από τις τάξεις του Στρατού. Το άλλο επιθετικό Σώμα δρούσε στην περιφέρεια της Δίβρης και ονομαζόταν «Στρατιωτικόν Σώμα Δρίνου», ενώ η διοίκησή του ανατέθηκε στο συνταγματάρχη Μιλουτίν Μίσκοβιτς. Αμφότερα τα Σώματα αυτά εξαρτώνταν από το Σώμα Στρατού των Σκοπίων²⁵.

Για την εκστρατεία αυτή έχουμε ελάχιστες πληροφορίες, γιατί οι επίσημες σερβικές αρχές τηρούσαν απόλυτη μυστικότητα και γιατί οι κάτοικοι των παραμεθοριών περιοχών δεν είχαν δικαίωμα να μετακινούνται. Επίσης, γιατί στη σερβική εφημερίδα του Μοναστηρίου οι σερβικές αρχές απαγόρευαν να δημοσιεύονται έστω και ελάχιστες ειδήσεις σχετικές με την εκστρατεία στο αλβανικό έδαφος. Στις περιοχές που επικράτησε ο σερβικός στρατός, κηρύχθηκε στρατιωτικός Νόμος και εγκαταστάθηκε σερβική στρατιωτική Διοίκηση. Πρώτο μέλημα των νέων στρατιωτικών Διοικήτων ήταν να διανείμουν σ' όλες τις νέες περιφέρειες όπου επικράτησαν προκηρύξεις στην αλβανική, στην τουρκική και στη σερβική γλώσσα με την υπογραφή των Συνταγματάρχων Π. Μίσιτς και Μ. Μίσκοβιτς. Παράλληλα, να στρατολογήσουν Έλληνες αλβανομαθείς και τουρκομαθείς, προκειμένου να τους αποστείλουν στο Ελμπασάν, στο Πόγραδετς και σε άλλες περιοχές ως κατώτερους υπαλλήλους²⁶.

Από τις αρχές Ιουνίου του 1915 η Σερβία βρίσκεται σε απελπιστική κατάσταση εξαιτίας μιας ενδεχόμενης επιθέσεως από τη Βουλγαρία συγχρόνως με μια νέα αυστρογερμανική επίθεση. Ιδιαίτερα ανησυχούν οι πολιτικοί κύκλοι από την πορεία των διαπραγματεύσεων στη Σόφια για τη σύμπραξη της Βουλγαρίας με τις Δυνάμεις της Συνεννοήσεως. Φοβάται ο σερβικός λαός, μήπως η Βουλγαρία, είτε με δική της πρωτοβουλία ή κατόπιν εντολής των Μεγάλων Δυνάμεων, καταλάβει τα επιδικαζόμενα σ' αυτήν σερβικά και ελληνικά εδάφη ως αντάλλαγμα για τη σύμπραξή της κατά της Τουρκίας²⁷.

Με εγκύκλιο, που απεστάλη στο Νομάρχη των νέων επαρχιών, ο Πρωθυπουργός Ιωάννης Πάσιτς συνιστά και τονίζει πόσο είναι συμφέρουσα και για τα δύο κράτη η κοινή σύμπραξη και η εδραίωση συμμαχίας ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Σερβία. Οι δύο γειτονικές χώρες θα πρέπει να συνεννοούνται

25. Ο.π.

26. Ο.π.

27. Ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Νύσσα Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., εμπιστευτική έκθεση αριθ. 987, Νύσσα 7 Ιουνίου 1915.

και να συνεργάζονται στο ζήτημα των παραχωρήσεων προς τη Βουλγαρία. Και συνεχίζει σημειώνοντας ότι για κάθε ενδεχόμενο το σερβικό Γενικό Επιτελείο όφειλε να μελετήσει σε βάθος το πρόβλημα και να έλθει σε συνεννόηση με το ελληνικό Γενικό Επιτελείο Στρατού²⁸.

Όμως, παρά τις επιτυχίες των σερβικών όπλων, η εξέλιξη των πολιτικών γεγονότων και ιδιαίτερα η συμμετοχή της Ιταλίας στον ευρωπαϊκό πόλεμο, στο πλευρό των Συμμαχικών Δυνάμεων, μειώνουν τις ελπίδες για πλήρη πραγματοποίηση των σερβικών ιδεωδών. Η αισιοδοξία του σερβικού λαού και η αναπτέρωση των ελπίδων του για δημιουργία Μεγάλης Σερβίας καταρρακώνονται.

28. Ο Έλληνας Πρεσβευτής στη Νύσσα Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος προς τον Έλληνα Υπουργό των Εξωτερικών, Α. Υ. Ε., εμπιστευτική έκθεση αριθ. 998, Νύσσα 10 Ιουνίου 1915.